



## رویکرد بازدارنده سیاست جنایی تقنینی ایران در جرایم علیه امنیت<sup>۱</sup>

رضا مشکاتی<sup>۱</sup>، قباد کاظمی<sup>۲\*</sup>، محمدجواد جعفری<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۱۸

### چکیده

یکی از مهمترین اهداف سیاست جنایی برقراری نظم و امنیت در جامعه و تأمین آسایش عمومی و در نهایت شکوفایی هر چه بهتر ارزش‌های انسانی در جامعه می‌باشد. نبود یک سیاست جنایی منسجم و هدف‌دار در کنترل بزهکاری باعث کاهش عملکرد دستگاه عدالت کیفری می‌شود که در نهایت باعث افزایش میزان جرایم در جامعه و از بین رفتن شکوفایی و استعداد انسانی در جامعه می‌گردد. سیاست جنایی علاوه بر ابزار کیفر به مقوله پیشگیری از طریق اقدامات غیرکیفری جهت کنترل بزهکاری توجه می‌نماید. جرایم علیه امنیت با توجه به اینکه هدف اصلی آن آسیب به امنیت حکومت‌ها می‌باشد، قانونگذاران تمامی کشورها، رویکردهای متفاوتی اعم از کیفری و غیرکیفری برای مقابله با این جرایم در نظر گرفته‌اند. هدف از پژوهش این مقاله، بررسی رویکرد بازدارندگی نه رویکرد کیفری، توسط مقنن ایرانی در حوزه جرایم علیه امنیت می‌پردازیم. روش این تحقیق، روش تحلیلی - توصیفی و ابزار گردآوری مطالب از نوع کتابخانه‌ای می‌باشد.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، امنیت، بازدارندگی، عدالت کیفری.

<sup>۱</sup> این مقاله مستخرج از رساله دکتری تخصصی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه می‌باشد.  
\* دانشجوی دوره دکتری گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران و دانشجوی دوره دکتری گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

\*\* عضو هیأت علمی گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران نویسنده مسئول  
\*\*\* عضو هیأت علمی گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

#### مقدمه

سیاست جنایی<sup>۱</sup> با قدمتی نزدیک به یک قرن رویکرد کلان به پدیده مجرمانه زیربنای پاسخ‌های گوناگون در قالب قوانین و تعامل میان شاخه‌های حقوقی و جامعه مدنی در برابر جرم است. قانونگذار در سیاست جنایی برای کنترل جرم علاوه بر پاسخ‌های کیفری از مشارکت نهادهای اجتماعی نیز بهره‌مند می‌شود. حقوق کیفری یکی از ارکان سیاست جنایی است. وظیفه‌ی اساسی سیاست جنایی در یک کشور کنترل بزهکاری است. سیاست جنایی هدف‌دار جهت دستیابی به اهداف خود به ابزار کارآمدی احتیاج دارد که با توجه به ابزار مورد استفاده سیاست جنایی می‌توان آن را به سیاست جنایی تقنینی، سیاست جنایی قضایی و سیاست جنایی مشارکتی تقسیم نمود. سیاست جنایی تقنینی مجموعه‌ای از تدابیر مبارزه با بزهکاری را در بر می‌گیرد که در قانون متجلی شده است و ضمانت اجرایی قانونی دارد. این نوع از سیاست جنایی ضمن آنکه صلاحیت قانونی دارد معیار و مبانی انواع دیگر آن بوده و بیانگر اصول کلی حاکم بر نظام کیفری یک جامعه می‌باشد. به عبارت دیگر، سیاست جنایی تقنینی جزء اولین لایه از سیاست جنایی و حتی مبنای عملکرد قضات در اجرای این سیاست از اهمیت بسزایی برخوردار است که وابستگی به نظام سیاسی هر کشور از ویژگی مهم سیاست جنایی تقنینی در کشور می‌باشد، کریستین لازرژ سیاست جنایی تقنینی را چنین تعریف نموده است «سیاست جنایی تقنینی را سلیقه‌ی قانونگذاران مختلف و انتخاب‌های آنان در انواع جرایم و مجازات‌ها و به طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرایم می‌داند که تبلور آن در قوانین مختلف هر جامعه از جمله قوانین کیفری شکلی و ماهوی منعکس می‌شود (لازرژ، ۱۳۸۱: ۱۷) به عبارت دیگر سیاست جنایی، جهت مبارزه موثر با جرایم از دو رویکرد تبعیت می‌نماید. رویکرد اول، مبارزه با جرایم از طریق جرم‌انگاری و تعیین کیفر می‌باشد. رویکرد دوم، مبارزه با جرایم از طریق غیر کیفر و پیشگیری‌های اجتماعی و وضعی می‌باشد.

---

۱. Criminal policy

### مبحث نخست: پیشگیری اجتماعی

یکی از مهمترین رویکردهای بازدارندگی سیاست جنایی، پیشگیری از بزهکاری در کنار برخورد قهرآمیز (کیفری) می باشد. پیشگیری از بزهکاری از طریق اقدامات غیر قهرآمیز و غیر کیفری از طریق بین بردن عوامل محیطی، فردی و حتی وضعی که باعث ایجاد گرایش به بزهکاری می گردد. براین اساس پیشگیری از جرم در سطح قوانین و مقررات به رسمیت شناخته شده است و باعث رشته‌ای به نام «حقوق پیشگیری از جرم» گردیده است. حقوق پیشگیری از جرم، یک شاخه هنجارمند است و شامل مجموعه قوانین و مقررات ناظر به تدابیر پیشگیرانه، ساختار و تشکیلات متولی پیشگیری از جرم و چگونگی اعمال اقدام‌های پیشگیرانه می‌شود. یعنی آن دسته از قوانین و مقررات که به ماهیت تدابیر پیشگیرانه، شکل و نهادهای مدیریتی اجراکننده آن‌ها توجه دارند (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۱) حقوق پیشگیری از جرم را می‌توان به دو نوع «حقوق ماهوی پیشگیری از جرم» و «حقوق شکلی پیشگیری از جرم» دسته‌بندی کرد. در حقوق ماهوی پیشگیری از جرم، قوانین مربوط به ماهیت اقدام‌های پیشگیرانه مانند مقررات ناظر بر آموزش و پرورش (محیط تحصیلی)، خانواده‌ها، فقرزدایی، اشتغال زایی یا به عبارت دیگر، مجموعه قواعد و مقررات به محتوای تدابیر پیشگیرانه مثل اقدام‌های خانواده‌مدار یا مدرسه‌مدار بررسی می‌شوند، در حالیکه در حقوق شکلی پیشگیری از جرم، مجموعه قوانین و مقررات ناظر بر ساختار و تشکیلات و چگونگی اجرای تدابیر پیشگیری از جرم، اعم از نهادهای مدیریت پیشگیری از جرم و تشریفات اجرای تدابیر، برنامه‌ها و سیاست‌های پیشگیرانه مورد مطالعه قرار می‌گیرند (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۳) جرم‌شناسان دسته‌بندی متعددی از پیشگیری جرم ارائه داده‌اند. رایجترین تقسیم‌بندی، تقسیم پیشگیری به پیشگیری اجتماعی و وضعی می‌باشد. پیشگیری اجتماعی سعی دارد که علل و عوامل اجتماعی خطرزای بزهکاری و بزه‌دیدگی را مورد هدف‌گیری قرار دهند. این قسم از پیشگیری تلاش دارد که از تولید بزهکاری یا بزه‌دیدگی جلوگیری کند. پیشگیری اجتماعی در واقع اقدامات مداخله‌ای در محیط عمومی، شخصی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را شامل می‌شود (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۲: ۷۵۰) جرایم علیه امنیت همچنانکه در مباحث قبلی گفته شد، شامل طیف گسترده‌ای از رفتارهای غیرقانونی علیه امنیت کشور (در معنای وسیع) می‌باشد که در حالت کلی مصادیق آن با توجه به نوع نظام سیاسی کشور و ثبات و پایداری این نظام متفاوت می‌باشد. گرچه

۲۹۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

اقدامات تروریستی (جرایم علیه امنیت) همواره تهدیدی جدی علیه دولت‌ها محسوب می‌شود، با این حال نوع دیدگاه و تفکر سیاسی شکل‌دهنده به دولت حاکم، احتمالاً در کیفیت و کمیت اقدامات تروریستی تاثیرگذار است. بسته به اینکه دولت حاکم در چه ساختار سیاسی و براساس چه رویکردی نسبت به حاکمیت، نظام‌بندی شده است و چگونه قدرت را کسب و توزیع کند، اقدامات خشونت بار تروریستی علیه آن از گستره کمی و کیفی متفاوتی برخوردار خواهد بود. شیوه‌های متفاوت ساختاربندی نظام‌های سیاسی، انواع متفاوتی از دولت‌ها را پدید می‌آورد که هر یک ویژگی‌ها و خصایص منحصر به فرد خود را دارند و بر این اساس هر یک ظرفیت متفاوتی برای تحمل مخالفت‌های مدنی شهروندان و پتانسیل متفاوتی برای توسل به اقدامات خشونت بار علیه شهروندان و واداشت شهروندان به توسل به خشونت علیه دولت را دارند. براساس یک فرض کلی، دولت‌های استبدادی که هیچگونه مخالفتی را تحمل نمی‌کنند و تغییری را نیز در اجزای متشکله قدرت موجود نمی‌پذیرند، قابلیت بیشتری برای وارد شدن در گفتگوی خشونت بار خواهند داشت و از این رو بیشتر در معرض اقدامات تروریستی قرار خواهند گرفت. در مقابل آن‌ها دولت‌های دموکراتیک که قدرت در آن‌ها به نحو عادلانه‌تری توزیع شده است، قابلیت تغییرپذیری بیشتری داشته و کمتر هدف اقدامات تروریستی واقع می‌شوند. گرچه همواره اینگونه نمی‌باشد که دولت‌های دموکراتیک مورد حملات تروریستی قرار نمی‌گیرند و ممکن است این اقدامات از طریق احزاب مخالف صورت گیرد (کارگری، ۱۳۹۲، ۱۸۸)

ایجاد نظام واقعی مردم سالار و توزیع برابر و یکسان قدرت و ثروت در جامعه و همچنین اصلاح قوانین در پیشگیری از جرایم علیه امنیت موثر می‌باشد. گرچه در حال حاضر هزینه‌های پیشگیری در این حوزه به صورت هدفمند در پیشگیری وضعی اعمال می‌گردد. در ادامه به مواردی که باعث پیشگیری اجتماعی از جرایم علیه امنیت با رویکرد تقنینی می‌شود می‌پردازیم.

### گفتار نخست: آموزش و ارتقاء سطح آگاهی عمومی

یکی از اقدامات و راهکارهای پیشگیری اجتماعی ارتقاء سطح آگاهی عموم آحاد جامعه و پیامدهای جرایم به ویژه جرایم علیه امنیت می‌باشد. در واقع از سطح آگاهی

مردم در خصوص جرایم علیه امنیت دارای دو اثر مهم می‌باشد، اثر اول اینکه مردم مرتکب چنین جرایمی نمی‌گردند (بر فرض اینکه آگاهی تاثیرگذار باشد) اثر دوم باعث گزارش و مقابله با اینگونه جرایم در صورت مشاهده و اطلاع می‌شود. تکلیف ارتقاء سطح آگاهی عموم مردم در قوانین مختلف توسط دولت پیش‌بینی شده است.

بند دوم از اصل سوم قانون اساسی در این خصوص چنین بیان داشته «دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم (پایه های نظام) همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد»

۱. بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر

همچنین این تکلیف در سایر بندهای اصل سوم از جمله بند ۴ (تقویت روح بررسی و تتبع) بند ۷ (تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی) بند ۸ (مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت) قابل برداشت می‌باشد، زیرا مبنا و نتیجه این بندها افزایش آگاهی عموم مردم از آزادی‌های سیاسی، اجتماعی، در تعیین سرنوشت جامعه می‌باشد.

در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۸۳ ماده صدم به آموزش عمومی و ترویج فرهنگ قانون‌مداری پرداخته و در ماده یکصد و نوزدهم به تهیه ساز و کارهای لازم جهت توسعه مشارکت مردمی برای تامین نظم و امنیت عمومی پرداخته است. در قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹ ماده دویست و یازدهم، قوه قضائیه را مکلف نموده به منظور پیشگیری از جرم از آموزش همگانی طبق برنامه مصوب قوه قضائیه از طریق صدا و سیما بهره‌برد. در قانون برنامه ششم ارتقاء سطح آگاهی عمومی مردم به صورت وسیع در چندین بخش از جمله، بخش ۶ (نظام اداری، شفافیت و مبارزه با فساد) بخش ۱۲ (آموزش عمومی، آموزش عالی و علم و فناوری) بخش ۱۳ (ارتباطات و فناوری اطلاعات) بخش ۱۵ (بیمه اجتماعی، امور حمایتی و آسیب‌های اجتماعی) بخش ۱۷ (فرهنگ، هنر و ورزش) بخش ۱۸ (سیاسی، دفاعی و امنیتی) بخش ۱۹ (حقوقی و قضایی) قابل بررسی می‌باشد. چنانکه ملاحظه می‌شود در صورت اجرای قوانین موصوف جهت ارتقاء سطح آگاهی عمومی و ترویج فرهنگ قانون‌مداری در کاهش وقوع جرایم به صورت کلی و جرایم علیه امنیت به صورت خاص موثر می‌باشد.

### گفتار دوم: مشارکت جامعه مدنی

هدف از اعمال این راهکار، آن است که به دولت کمک شود کارآمدتر عمل کند و جامعه بتواند در محیطی که در آن رشد عادلانه و پایدار با ارائه خدمات دولتی مقرون به صرفه وجود دارد، مشارکت کامل وجود داشته باشد. قادر ساختن جامعه مدنی در ساماندهی، دفاع، تاثیر و تغییر در کلیه جنبه‌های حکومت، برای پیشرفت آن ضروری است. اصولاً در مقابله با پدیده‌های جنایی، در کنار هم قرار دادن پاسخ‌های دولتی و پاسخ‌های جامعه مدنی امری بدیع و لازم است که در حوزه «سیاست جنایی مشارکتی» مورد ارزیابی قرار می‌گیرد امری که به نحو شایسته زمینه ارتقاء مشارکت جامعه در مقابله با جرایم را فراهم می‌آورد و باعث می‌شود دولت‌ها به توفیق روزافزونی در برخورد با جرایم دست یابند. کمک به روند آموزش عمومی، برقراری فرهنگ قانون‌مداری و پرهیز از ارتکاب جرایم علیه امنیت کمک به ساز و کار گزارش دهی، پژوهش در خصوص این جرایم و بیان دیدگاه‌های اصلاحی از جمله فعالیت‌های است که نهادهای مدنی می‌توانند برای مبارزه با جرایم مذکور و سالم سازی نظام اقتصادی (محیط عمومی) انجام دهند (توسلی زاده، ۱۳۹۲، ۱۳۷)

شرکت نهادهای مردمی و مدنی در فعالیت‌های دولتی باعث از بین رفتن شکاف میان حاکمیت و جامعه شده و این شرکت مردمی باعث پیشگیری از ارتکاب جرایم علیه امنیت که نشان از وابستگی مردم به حکومت می‌گردد فلذا پیشگیری از اموری می‌باشد که به کل افراد جامعه مربوط می‌شود. در قانون اساسی و سایر قوانین به مشارکت جامعه مدنی در امورات مختلف به شرح ذیل پرداخته است.

در بند هشتم از اصل سوم قانون اساسی در این خصوص چنین بیان داشته «دولت موظف است همه امکانات خود را جهت فراهم آوردن مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش فراهم آورد»

در قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۸۳ ماده نود و هشتم بیان داشته، دولت مکلف است به منظور حفظ و ارتقاء سرمایه اجتماعی، ارتقای رضایت‌مندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، اقداماتی را صورت دهد که مهمترین آن، تدوین طرح جامع مشارکت و نظارت مردم، سازمان‌ها، نهادهای غیردولتی و

شوراهای اسلامی، در توسعه پایدار کشور و فراهم کردن امکان گسترش کمی و کیفی نهادهای مدنی با اعمال سیاست‌های تشویقی است.

همچنین در بند ج ماده یکصدم هدایت فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، به سمت فرآیندهای قانونی و حمایت و تضمین فعالیت‌ها و اجتماعات قانونی می‌باشد و ماده یکصد و چهلم این قانون (توسعه بخش خصوصی و جلب مشارکت تشکل‌های غیر دولتی و سایر بخش‌های جامعه مدنی در اداره کشور) به مشارکت جامعه مدنی پرداخته است.

در قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵ ماده ۹۲ (بخش فرهنگ، هنر و ورزش) در خصوص مشارکت جامعه مدنی چنین بیان داشته «به منظور ارتقاء، تعالی، مقاوم‌سازی فرهنگی، بستر سازی فرهنگی و... اثربخش و متعالی نهادها و تشکل‌های مردمی در چندین بند دولت مکلف شده است اقداماتی را در این رابطه انجام دهد. همچنین در بند ۲ ماده ۱۰۶ این قانون به توسعه امر به معروف و نهی از منکر پرداخته که این امر به منزله مشارکت فعالانه افراد جامعه در موضوعات مختلف از جمله پیشگیری از جرم می‌باشد. امر به معروف و نهی از منکر از چنان اهمیتی برخوردار می‌باشد که یک اصل از قانون اساسی به آن اختصاص یافته است به موجب اصل هشتم قانون اساسی «در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت

### گفتار سوم: تدوین کدهای رفتاری

از جمله تدابیر ارزنده پیشگیری از جرایم علیه امنیت (توسط کارمندان) تدوین مجموعه مقررات رفتاری و تقویت موانع درونی ارتکاب جرایم (اخلاق حرفه‌ای) می‌باشد. مجموعه مقررات رفتاری توصیف موازین رفتار مطلوب است که گاهگاهی در ارتباط با گروه‌هایی از افراد، سازمان‌ها و نهادهای حرفه‌ای مقرر می‌شود. محتوای این مجموعه مقررات بسته به کار و اهداف این گروه‌ها، نهادها و سازمان‌ها متفاوت است. گرچه مجموعه مقررات رفتاری در کل بیشتر جنبه غیر رسمی دارند برخی از آن‌ها شکل

۲۹۶.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

قانونی دارند و از این رو از نیروی اجرایی قوانین، از جمله اعمال مجازات‌های مدنی و کیفری برخوردارند. در تدارک تدوین کدهای رفتاری اخلاق حرفه‌ای جایگاه ویژه‌ای دارد. قواعد رفتاری، صرفاً مبتنی بر اخلاق‌گرایی نیست، و از این رو اخلاق حرفه‌ای نیز لزوماً در معنای تدارک گزاره‌های اخلاقی نیست، زیرا اکثر قواعد رفتاری برای حراست از منافع شرکت یا حرفه مورد نظر تدوین می‌گردد. بدیهی است که خودکنترلی تأثیرش بیشتر از کنترل خارجی است، اما به این منظور (تأثیر خودکنترلی) بازدارنده‌هایی در قالب تعقیب و ضمانت اجراها می‌بایست آن را پشتیبانی کند (توسلی زاده، ۱۳۹۲، ۱۴۷)

رعایت اخلاق حرفه‌ای توسط مامورین دولتی که به اسناد و اطلاعات محرمانه دسترسی دارند بسیار حائز اهمیت بوده گرچه رعایت اخلاق حرفه‌ای (رازداری، امانت و...) به این اشخاص آموزش داده می‌شود جهت پشتیبانی از آن حسب مورد دارای ضمانت اجرای کیفری (تخلیه اطلاعاتی) و یا انضباطی (افشای اسناد دارای طبقه‌بندی محرمانه) تعیین شده است این امر مهم در آیین‌نامه طرز نگهداری اسناد سری و محرمانه دولتی مصوب ۱۳۵۴ هیات وزیران و آیین‌نامه حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۵ فرماندهی کل قوا مورد اشاره قرار گرفته است. به عنوان مثال:

مکلف نمودن مسئولین، جهت رعایت مقررات تامینی حفاظت از اسناد و توجیه و کنترل پرسنل تحت امر در این زمینه. علاوه بر مسئولین، فرد فرد پرسنل، موظف به رعایت کلیه مقررات تامینی حفاظت اسناد و مدارک می‌باشند. از جمله این مقررات: رعایت حفاظت گفتار، کنترل اجرای مقررات تامینی، شرکت و اجرای برنامه‌های توجیهی، انجام بازرسی‌های غیر مترقبه، ممنوعیت خروج اسناد مهم به خارج از اداره، ممنوعیت مطالعه اسناد مهم در معابر و اماکن عمومی و ...

#### گفتار چهارم: تجهیز رسانه‌ای

نقش رسانه‌ها در اقدامات لازم برای پیشگیری و مقابله با جرایم امنیتی حیاتی است. رسانه‌ها می‌توانند به طور کارآمد به عنوان دریافت‌کنندگان اطلاعات راجع به این جرایم عمل کرده، این اطلاعات را به شکل مستقل ارزیابی کنند و آن‌ها را به طور معناداری برای ارتباط بیشتر قرار دهند و برای عموم مردم منتشر نمایند.



این رسانه‌ها هستند که می‌توانند با انعکاس اخبار و تحلیل‌های صحیح درباره برنامه‌های مقابله با امنیت، به عنوان پل ارتباطی قوی میان مردم و نهادهای تخصصی ضد جرایم علیه امنیت (مانند وزارت اطلاعات) به ایفای نقش بپردازند و لاجرم موجبات پیشرفت این برنامه‌ها را فراهم آورند. در راستای توانمندسازی رسانه‌ها و کمک به موفقیت برنامه‌های مقابله با فساد، ساز و کار «تجهیز و گسترش رسانه‌ای» پیشنهاد می‌شود.

در اعمال این راهکار پیشگیرانه از جرایم مورد بحث، در نظام حقوقی داخلی اصولی از قانون اساسی و نیز مقرراتی دیگر به شرح آتی قابل بررسی می‌باشند.

براساس اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت باید برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را به کار ببندد. در بند دوم از این اصل، دولت موظف شده است در راستای بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر تلاش نماید. با عنایت به اینکه موثرترین و مهمترین وسیله آگاهی بخشیدن به مردم رسانه‌ها و در صدر آن‌ها مطبوعات هستند، قانون اساسی در اصل بیستم خود و در راستای تجهیز هر چه بهتر و موثرتر مطبوعات جهت بیان واقعیات و حقایق، اصل آزادی بیان را به رسمیت شناخته، این اصل مقرر می‌دارد «نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد» همچنین در اصل یکصد و هفتاد و پنجم مقرر داشته «در صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی و مصالح کشور باید تامین گردد»

در قانون مطبوعات مطابق ماده سوم «مطبوعات حق دارند نظرات، انتقادات سازنده، پیشنهادها، توضیحات مردم و مسولین را با رعایت موازین اسلامی و مصالح جامعه درج و به اطلاع عمومی برسانند» همچنین مطابق ماده پنجم «کسب و انتشار اخبار داخلی و خارجی که به منظور افزایش آگاهی عمومی و حفظ مصالح جامعه باشد با رعایت این قانون حق قانونی مطبوعات است»

همچنانکه ملاحظه گردید، استثنایی که مقنن برای انتشار و بیان مطالب توسط رسانه‌ها قائل شده رعایت موازین اسلام و امنیت عمومی جامعه می‌باشد. به عبارت دیگر رسانه‌ها در انجام وظایف ذاتی خود می‌توانند دو نقش متضاد داشته باشند؛ در نقش مثبت همچنانکه این گفتار به آن اختصاص دارد در جهت پیشگیری از جرایم علیه

۲۹۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

امنیت از طریق افزایش آگاهی می‌توانند نقش ایفاء نمایند اما در نقش منفی از طریق انتشار و بیان مطالبی که ضد امنیت اجتماعی و ملی کشور بوده؛ که این خود باعث وقوع جرم و افزایش تحریک و احساسات اینگونه جرایم می‌شود.

### مبحث دوم: پیشگیری وضعی

پیشگیری وضعی با توجه به شرایط بزه‌کار و نوع جرم، اهداف و موضوعات جرم و خصوصیات بزه‌دیده، اقداماتی را به اجرا گذارد که فرآیند آن‌ها از بین رفتن و یا تضعیف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم خواهد شد. کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم با توسعه امنیت فیزیکی یا طراحی ساختمان‌ها و محله‌ها که در نهایت موجب خطرناک و پرهزینه‌تر شدن اعمال مجرمانه می‌شود همراه است. در این روش کنترل و ابتکار برای پیشگیری، جانشین برخورد کیفری و مجازات و یا انفعال می‌شود. در واقع هدف جرم مورد حمایت قرار گرفته و از پیشرفت مراحل ارتکاب جرم جلوگیری می‌شود (نجفی توانا، ۱۳۸۹، ۵۵). نقش و کاربرد این نوع پیشگیری در حوزه جرایم علیه امنیت بسیار مهم می‌باشد و بسیاری از دولت‌ها با صرف هزینه‌های گزاف سعی در تجهیز خود از انواع وسایل و امکانات گوناگون جهت کشف و به ثمر نرسیدن اینگونه جرایم می‌کنند از طرفی اجرای تدابیر پیشگیری وضعی در حوزه جرایم علیه امنیت در کشورهای غیر دموکراتیک یا قانون گریز، فی نفسه قابل دفاع نیست، زیرا خواه ناخواه منجر به تحدید یا سرکوب آزادی‌ها در فضای واقعی و سایبر خواهد شد و باعث از بین رفتن بخشی از آزادی می‌شود (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۹۲، ۲۰۷۶). گرچه به نظر می‌رسد در حوزه جرایم علیه امنیت استفاده از تدابیر پیشگیری وضعی ضروری می‌باشد حتی الامکان سعی گردد از رهگذر استفاده از این تدابیر کمترین خدشه به سایر حقوق اشخاص وارد گردد.

در یک فرآیند کلی می‌توان گفت پیشگیری‌های اجتماعی و فرهنگی مربوط به قبل از وقوع جرم و پیشگیری‌های امنیتی و انتظامی و وضعی در حین وقوع جرم و پیشگیری‌های کیفری پس از وقوع جرم می‌باشد تدابیری که چنین اقداماتی را لازم ضروری می‌داند به شرح ذیل می‌باشد.

### گفتار نخست: گزارش دهی

پیش‌بینی امکان گزارش جرایم از سوی مطلعین و مخبرین (حتی مسولین) به مقامات قانونی، به نوبه خود باعث احساس خطر ارتکاب و کشف جرم از سوی مرتکبین بالقوه یا بالفعل و افزایش هزینه ارتکاب آن گشته و می‌تواند به عنوان عاملی بازدارنده تلقی گردد (توسلی زاده، ۱۳۹۲، ۱۶۷). جهت حمایت از این اشخاص یا خانواده آنان در مقابل خطرات ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و همچنین آیین‌نامه اجرایی آن در سال ۱۳۹۴ تصویب گردید و مواردی مانند عدم افشای اطلاعات، عدم مواجهه حضوری، استماع اظهارات شاهد و مطلع با وسایل ارتباط از راه دور، استقرار گشت‌های پلیس و .. از جمله این حمایت‌ها می‌باشد.

تکلیف قانونی گزارش وقوع جرایم علیه امنیت توسط کارمندان (اعم از کشوری و لشکری) متأسفانه مورد توجه مقنن نبوده علیرغم اهمیت این جرایم و اینکه بسیاری از جرایم علیه امنیت توسط کارمندان صورت گرفته و یا اینکه کارمندان از وقوع چنین جرمی در حوزه کاری خود مطلع شده تکلیف و حمایتی (اعم از کیفری یا انضباطی) از جامعه توسط مقنن صورت نگرفته است برخلاف جرایم اقتصادی که مقنن کارکنان دستگاه‌ها را مکلف نموده این جرایم را گزارش نمایند (به عنوان نمونه قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد - قانون مبارزه با پول‌شویی - قانون تعزیرات - آیین‌نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های اجرایی و ..).

با این وجود این تکلیف در ماده ۷۸ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح<sup>۱</sup> و قانون مبارزه با تامین مالی تروریسم مورد جرم‌انگاری قرار گرفته است.

---

<sup>۱</sup> هر نظامی به مناسبت انجام وظیفه عمداً گزارش بر خلاف واقع به فرماندهان یا دیگر مقامات مسئول تقدیم نماید و یا حقایق را کتمان کند و یا با سوء نیت گزارشی با تغییر ماهیت یا به طور ناقص ارائه دهد و یا عمداً جرایم ارتكابی کارکنان تحت امر خود را به مقامات ذیصلاح گزارش ندهد و یا از گزارش آن جلوگیری نماید و یا گزارش‌ها و جرایم را به موقع اعلام نکند به ترتیب زیر محکوم می‌شود.

الف) چنانچه اعمال فوق موجب شکست جبهه اسلام یا تلفات جانی گردد به مجازات محارب

ب) در صورتی که موضوع به امور جنگی یا مسائل امنیت داخلی یا خارجی مرتبط باشد به حبس از دو تا پنج سال

ج) در سایر موارد به استثناء مواردی که صرفاً تخلف انضباطی محسوب می‌شود از سه ماه تا یکسال

۳۰۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

مقنن با وضع این ماده که بسیار لازم و ضروری می‌باشد با هدف جلوگیری از ایجاد خسارت بیشتر به امنیت کشور اقدام به جرم‌انگاری عدم گزارش جرایم یا کتمان حقایق برای مسئولین و فرماندهان نموده است. حتی مقنن این تکلیف را اگر چه براساس سهل‌انگاری باشد جرم‌انگاری نموده که با توجه به آثار زیانبار آن قابل توجیه می‌باشد در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ و قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ چنین تکلیفی از ناحیه مسئولین که وظیفه نظارت بر مجموعه تحت مسولیت خود دارند پیش‌بینی نشده است. فقط در حوزه جرایم اختلاس، ارتشاء، کلاهبرداری و تصرف غیرقانونی مقنن با وضع مادی ۶۰۶ قانون تعزیرات اقدام به جرم‌انگاری عدم گزارش این جرایم توسط مسئولین نموده است. در حالی که جرایم علیه امنیت اصولاً مهمتر از سایر جرایم می‌باشند از طرفی ماده ۶۰۶ تکلیف به گزارش بعضی از جرایم مالی توسط مسئولین را نموده نه همه آنها فلذا وضع ماده‌ای شبیه به ماده ۷۸ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح در قانون مجازات اسلامی بسیار لازم می‌باشد.

برای پیکار با بزه‌های تروریستی و به ویژه به منظور جلوگیری از کمک مالی به تروریست‌ها و نظارت همه سویه به تراکنش‌های پولی و بانکی و پیشگیری از پول‌شویی که برجسته‌ترین منبع تأمین مالی تروریستی‌ها به شمار می‌رود. قانونگذار نه تنها رازداری بانکی را روا ندانسته که بانک‌ها را مکلف به شناسایی مشتریان خود و آگاهی دادن جایجایی‌های پول گمان‌آور کرده است. البته افشای اطلاعات محدود به اطلاعات مالی و بانکی نیست و به هرگونه اطلاعات مرتبط با اقدامات تروریستی تسری داد. در ماده ۳ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم همه اشخاص را (اعم از کارمند و غیر کارمند) تکلیف نموده که جرایم علیه امنیت را گزارش نمایند به موجب این ماده «کلیه اشخاص مطلع از جرایم موضوع این قانون موظفند مراتب را در اسرع

---

تبصره ۱: چنانچه اعمال مذکور موجب خسارت مالی گردد مرتکب علاوه بر مجازات فوق به جبران خسارت وارده نیز محکوم خواهد شد.

تبصره ۲: هر گاه اعمال مورد اشاره در بندهای ب و ج این ماده در اثر بی‌مبالاتی و سهل‌انگاری باشد در صورتی که موجب جنایت بر نفس یا اعضاء شده باشد مرتکب به نصف حداقل تا نصف حداکثر مجازات‌های مزبور محکوم خواهد شد و در غیر این صورت طبق آیین‌نامه انضباطی عمل می‌شود پرداخت دیه طبق مقررات قانون دیات می‌باشد.

وقت به مقامات اداری، انتظامی، امنیتی یا قضایی ذیصلاح اعلام کنند در غیر این صورت به مجازات تعزیری درجه هفت محکوم می‌شوند»

### گفتار دوم: نظارت و کنترل

نظارت و کنترل هم می‌تواند جنبه فنی داشته باشد و از طریق اشیا و وسایل لازم صورت بگیرد و هم می‌تواند چهره انسانی داشته باشد. نظارت و کنترل، ترسناک‌ترین، عینی‌ترین و تاثیرگذارترین شیوه پیشگیری از جرایم (به خصوص جرایم علیه امنیت) است (توسلی زاده، ۱۳۹۲، ۱۷۷). نظارت و کنترل تدبیرهایی است برای پیشگیری از رخ دادن جرایم (جرایم علیه امنیت)، این چنین اقدام‌هایی پیش از انجامیدن رفتار و در راستای برهم زدن پیش زمینه‌های ارتکاب رفتار خشونت‌آمیز از رهگذر چاره اندیشی‌های بایسته است برجستگی نظارت و کنترل به این دلیل است که بیشترین تنگناها و سختگیری‌ها نسبت به اقدامات تروریستی در مرحله پیش از انجام آن است و چون هنوز رفتار مجرمانه ارتکاب نیافته تا متهم به اقدامات ترویستی پیگرد شود.. (اسماعیلی، ۱۳۹۵، ۵۴) برجسته‌ترین راهکارهای نظارتی و کنترل عبارتند از:

### بند نخست: گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات یا همان جاسوسی یکی از مهمترین روش‌هایی است که اطلاعات بسیار حیاتی از این طریق کسب می‌گردد. این اهمیت در مواقع جنگ دو چندان می‌باشد. گردآوری اطلاعات می‌تواند دو نقش مثبت و منفی داشته باشد در نقش مثبت همان جاسوسی و کسب خبر می‌باشد. چه از طریق انسانی و چه از طریق ابزارها و تکنولوژی‌های نوین در واقع کسب خبر و گردآوری اطلاعات در جرایم علیه امنیت قبل از اینکه چنین جرایمی به وقوع بپیوندد دستگاه‌های اطلاعاتی می‌توانند به مقابله با آن بروند و باعث عدم وقوع چنین جرمی شوند. حتی قبل از اینکه شروع به جرمی صورت گرفته باشد و در مرحله تهیه مقدمات باشد که یکی از بارزترین نمونه‌ها دستگیری عبدالمالک ریگی و یا جلوگیری از اقدامات تروریستی توسط داعش در کشور می‌توان نام برد. در نقش منفی گردآوری اطلاعات، می‌توان نگهداری امن اطلاعات و جلوگیری از افشای آن را نام برد. در ایالات متحده آمریکا با هدف نگهداری امنیت ملی با تصویب قانون امنیت ملی در سال ۱۹۴۷ سازمان گردآوری اطلاعات مرکزی را بنیان نهاد که وظیفه اصلی آن گردآوری و بررسی اطلاعات

۳۰۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

می‌باشد... در ایران علاوه بر وزارت اطلاعات، سازمان‌های (نظامی و غیر نظامی) دیگری وظیفه گردآوری و کسب اطلاعات را در خصوص مسائل امنیتی بر عهده دارند.

هدف از تأسیس وزارت اطلاعات در ماده ۱ قانون تأسیس وزارت اطلاعات سال ۱۳۶۲ چنین مقرر داشته ((به منظور کسب و پرورش اطلاعات امنیتی و اطلاعات خارجی و حفاظت اطلاعات و ضدجاسوسی و به دست آوردن آگاهی‌های لازم از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی جهت پیشگیری و مقابله با توطئه‌های آنان علیه انقلاب اسلامی کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی تشکیل می‌گردد)). در ماده ۱۰<sup>۱</sup> همین قانون شرح وظایف وزارت اطلاعات را که در نهایت باعث پیشگیری از جرایم علیه امنیت کشور می‌باشد بیان داشته است. نیروهای مسلح کشور اعم از ارتش، سپاه و نیروی انتظامی نیز در حوزه امنیت به منظور کشف شناسایی و خنثی نمودن، فعالیت می‌نمایند. مأموریت و وظایفی که بر عهده وزارت اطلاعات باشد در جامعه نیروهای مسلح (از بعد داخلی جهت حفاظت پرسنل و اسناد و از بعد خارجی جهت پیشگیری از جرایم علیه امنیت و در مواردی به عنوان ضابط قوه قضاییه) به عهده حفاظت اطلاعات و. سازمان حفاظت اطلاعات نیروهای مسلح می‌باشد. طبق ماده ۱۶<sup>۱</sup> قانون ارتش مصوب ۱۳۶۶ مأموریت حفاظت اطلاعات ارتش. عبارت از:

پیشگیری، کشف، شناسایی و خنثی کردن فعالیت‌های براندازی جاسوسی خرابکاری موارد ایجاد نارضیاتی نفوذ جریان‌های سیاسی و ایجاد اختلال در انجام مأموریت به منظور حفظ و صیانت ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته آن‌ها از طریق

---

<sup>۱</sup> الف) کسب و جمع‌آوری اخبار و تولید، تجزیه تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات مورد نیاز در ابعاد داخلی و خارجی  
ب) کشف توطئه و فعالیت‌های براندازی، جاسوسی خرابکاری و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضی کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران  
ج) حراست اخبار، اطلاعات اسناد مدارک، تأسیسات و پرسنل وزارتخانه  
<sup>۱</sup> الف) کسب و جمع‌آوری اخبار و تولید تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات مورد نیاز ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آن.

ب) کشف و خنثی نمودن توطئه براندازی جاسوسی و خرابکاری و...  
همچنین رئیس سازمان حفاظت اطلاعات موظف است در موارد براندازی و نیز خرابکارهای مهم دادستان کل کشور و فرمانده کل سپاه پاسداران را سریعاً در جریان قرار دهد

حفاظت پرسنل، اطلاعات، اسناد مدارک، اماکن، تأسیسات وسایل و تجهیزات و امنیت ارتباطات

وظیفه و مأموریت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و به صورت خاص حفاظت اطلاعات سپاه در اصل ۱۵۶ قانون اساسی و همچنین اساسنامه سپاه پاسداران<sup>۲</sup> مصوب ۱۳۵۸ که فعالیت غالب آن مبارزه با جرایم امنیتی می‌باشد. سازمان اطلاعات و امنیت سپاه در حوزه مقابله با جنگ نرم، براندازی و مقابله با فعالیت‌های غیر مجاز سایبری در قلمرو جرایم علیه امنیت فعالیت می‌نماید

نیروی انتظامی به عنوان ضابط قوه قضاییه در حوزه جرایم علیه امنیت با همکاری وزارت اطلاعات به عنوان نیروی اجرایی مقابله و مبارزه با هرگونه خرابکاری، تروریسم، شورش و عوامل و حرکت‌هایی که مخل امنیت کشور باشند فعالیت می‌نماید. حفاظت اطلاعات نیروی انتظامی در زمینه جمع‌آوری اخبار و اطلاعات کسب شده را جهت بررسی و تجزیه و تحلیل در اختیار وزارت اطلاعات قرار می‌دهد

### بند دوم: شنود مکالمات و کنترل نامه‌ها

یکی از راهکارهای پیشگیری از جرایم علیه امنیت (تروریسم) گسستن ریسمان پیوند میان مجرمین با یکدیگر یا با پشتیبانان و طرفداران آن‌هاست. برای به گوشه راندن این مجرمین یا شناسایی آن‌ها قانونگذاران اختیارات گسترده‌ای به دولت‌ها در زمینه ضبط مکالمات و کنترل نامه‌ها و یا بسته‌ها را داده‌اند. ضبط و کنترل گفتگوها و نامه‌ها در بردارنده ابزارهای گفتاری و نوشتاری و دیداری مانند نامه، تلفن و اینترنت است. این

---

<sup>۲</sup> اصل ۱۵۶ قانون اساسی: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پس از انقلاب با هدف نگهداری از انقلاب اسلامی و حفظ دستاوردهای آن تشکیل شده است. مأموریت سپاه به موجب فصل دوم از اساسنامه سپاه پاسداران چنین می‌باشد.

(۱) مبارزه قانونی با عوامل و جریان‌هایی که درصدد خرابکاری، براندازی نظام و یا اقدام علیه انقلاب اسلامی می‌باشند.

(۲) مبارزه قانونی با عواملی که توسط قوه قهریه در صدد نفی حاکمیت قوانین جمهوری اسلامی باشند.

۳۰۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

شیوه در بیشتر قوانین کشورها (مانند ماده ۲۰۱ قانون میهن پرستی آمریکا) ضد تروریسم پیش‌بینی شده است. (اسماعیلی، ۱۳۹۵، ۶۱)

این رویکرد مورد توجه مقنن ایرانی بوده و در ماده ۸۷ ق‌آ‌دک<sup>۱</sup> مصوب ۱۳۹۲ مأمورین پست را مکلف نموده در صورت احتمال ارتکاب جرایم علیه امنیت از طریق محموله پستی، این محموله توقیف می‌گردد. در خصوص کنترل مخابراتی افراد مقنن اصل را بر ممنوع بودن آن دانسته و یکی از استثنای آن جرایم علیه امنیت می‌باشد که در ماده ۱۵۰ ق‌آ‌دک<sup>۲</sup> مصوب ۱۳۹۲ به آن پرداخته است با مقایسه رویکر مقنن با کشورهای مورد اشاره، مقنن ایرانی علاوه بر جرایم علیه امنیت، تفتیش بسته‌های پستی و کنترل مخابرات و... به سایر جرایم مهم نیز تسری داده، در حالی که بیشتر کشورهای مورد اشاره فقط در جرایم تروریستی شنود مکالمات و تفتیش و بررسی بسته‌ها و... را تجویز نموده‌اند.

### بند سوم: بازرسی مبادی ورود و خروج

دولت‌ها برای پیکار با تروریسم چه در قانون و چه در عمل بیشترین توجه و حساسیت خود را متوجه اتباع خارجی یا اتباعی که اصالتاً اهل کشور دیگر باشند کرده‌اند. قانون میهن پرستی ایالات متحده آمریکا بر چسب تروریست را بیشتر بر اتباع خارجی می‌زند تا شهروندان خودی به حدی که با واژگان به ظاهر حمایت‌گونه در قسمت نخست ماده ۱۰۲ آمریکایی‌ها عرب آمریکایی‌های مسلمان و آمریکایی‌های اهل جنوب آسیا را برخوردار از پشتیبانی قانونگذار دانسته و این شیوه قانونگذاری نه تنها حساسیت را

---

<sup>۱</sup> هر گاه مأموران پست بر مبنای قرائن و امارات، احتمال قوی دهند که بسته پستی حاوی مواد مخدر سمی میکروبی خطرناک و یا مواد منفجره، اسلحه گرم، اقلام امنیتی مطابق فهرست اعلامی از سوی مراجع ذیصلاح به پست و یا سایر آلات و ادوات جرم است. محموله پستی با تنظیم صورت‌جلسه توقیف می‌شود و موضوع فوری به اطلاع دادستان می‌رسد دادستان پس از اخذ نظر مراجع ذیصلاح و بررسی در صورت منفی بودن احتمال بلافاصله دستور استرداد یا ارسال بسته پستی را صادر می‌کند

<sup>۲</sup> کنترل ارتباطات مخابراتی افراد ممنوع است مگر در مواردی که به امنیت داخلی و خارجی کشور مربوط باشد یا برای کشف جرایم موضوع بندهای الف، ب، پ و ت ماده ۳۰۲ این قانون لازم تشخیص داده شود. در این صورت با موافقت رئیس کل دادگستری استان و با تعیین مدت و دفعات کنترل اقدام می‌شود کنترل مکالمات تلفن اشخاص و مقامات موضوع ماده ۳۰۷ این قانون (مقامات) منوط به تأیید رئیس قوه قضائیه است و این اختیار قابل تفویض به سایرین نمی‌باشد



نسبت به این بخش از جمعیت آمریکا افزایش می‌دهد بلکه در رفتار، این جمعیت را متهم به تروریست دانسته و تروریست‌ها را از میان این افراد جستجو می‌کند. دیدگاه نابرابر دولت‌های که سیاست ضدتروریستی را دنبال می‌کنند نسبت به برخی گروه‌ها ملیت‌ها و کیش‌ها زمینه را برای کنترل شدید در مبادی ورود و خروج به ویژه در فرودگاه‌ها فراهم ساخته است. بازرسی بدن آشکار، تفتیش ابزارها، بررسی بارها، انگشت نگاری، ایستادن کوتاه مدت در جایی ویژه، منتظر گذاشتن پیگرد نامحسوس در فرودگاه‌ها یا حتی بازداشت پیشگیرانه از جمله اقدام‌های سختگیرانه دولت‌ها نسبت به مسافری است. (اسماعیلی، ۱۳۹۵، ۶۷). قانونگذار ایران در سال ۱۳۸۵<sup>۳</sup> جهت مقابله با این اقدام آمریکا ماده واحده لزوم بازرسی و انگشت نگاری از اتباع آمریکایی در مبادی ورودی کشور تصویب نموده است. این قانون بر اساس ملاحظات سیاسی تصویب گردیده نه براساس ملاحظات پیشگیرانه از جرایم. مقنن ایرانی در ماده ۲ قانون<sup>۴</sup> راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۱۰ و ماده ۱ قانون مجازات عبور دهندگان اشخاص غیرمجاز از مرزهای کشور مصوب ۱۳۶۷ به موضوع بازرسی از مبادی ورود و خروج به کشور پرداخته و در خصوص پیشگیری از جرایم علیه امنیت زمانیکه اشخاص خارجی قصد وارد شدن به داخل کشور حتی به صورت قانونی سختگیری نموده و از دادن ویزا خودداری نموده است و همچنین برای اشخاصی که اقدام به خارج نمودن افراد به صورت غیر قانونی از مرز را می‌نمایند در صورتی که به امنیت کشور آسیب وارد نماید اقدام به جرم‌انگاری نموده.

#### بند چهارم: حفاظت

۳. دولت موظف است از کلیه اتباع آمریکایی در مبادی ورودی کشور و صدور رویداد متناسب با رفتار آمریکا بازرسی و انگشت نگاری نماید

۴. الف: خودداری از دادن ویزا برای اشخاص خارجی در صورتی که حضور شخص خارجی در ایران بر ضد امنیت مملکت و یا نظم عمومی و یا به جهت دیگر منافع مصالح مملکتی باشد

ب: عبور دادن اشخاص به صورت غیرمجاز در صورتی که عمل عبور دهنده مخل امنیت باشد چنانچه در حد محاربه و افساد فی الارض نباشد به حبس از ۲ تا ۱۰ سال محکوم خواهند شد. و یا چنانچه شخص عبور داده شده از افراد ممنوع الخروج یا ممنوع الورود یا قاچاقچی باشد مرتکب به ۲ تا ۸ سال حبس محکوم خواهد شد

۳۰۶.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

یکی از اقدامات مهم پیشگیری از جاسوسی و اقدامات تروریستی، حفاظت از اسناد و شخصیت‌های برجسته کشوری می‌باشد، که در این رابطه قوانین و آیین‌نامه‌های متعددی وضع گردیده است که در صحنه عمل موثر بوده است.

در خصوص اسناد طبقه‌بندی شده، آیین‌نامه‌های حفاظت اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده در نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۶ و آیین‌نامه طرز نگهداری اسناد سری و محرمانه دولتی، در ادارات دولتی مصوب ۱۳۹۱ ضوابطی را تعیین نموده است، در فصل اول حفاظت اسناد و مدارک اینگونه تعریف نموده «به کلیه اقداماتی که به منظور نگهداری اسناد و مدارک در مقابل خطرات طبیعی (سیل، زلزله و ..) و خطرات مصنوعی (جاسوسی، خرابکاری، سرقت و..) به عمل آمده و از دسترس افراد غیر مجاز به آن جلوگیری کند» همچنین در این آیین‌نامه به نحوه طبقه‌بندی، شرایط نگهداری با توجه به اهمیت اسناد، افراد مخصوص حمل و جابجایی اسناد (پیک ویژه و پیک سیاسی)، نحوه بایگانی و معدوم نمودن اسناد پرداخته است.

در خصوص حفاظت از شخصیت‌ها، نحوه چگونگی این اقدام و اینکه حفاظت شامل چه شخصیت‌های (با توجه به سابقه و نوع تهدید) می‌گردد و همچنین این که کدام نیرو (حفاظت از روسای قوا بر عهده سپاه و حفاظت از سایر اشخاص بر عهده نیروی انتظامی می‌باشد) بر عهده شورای عالی امنیت ملی می‌باشد.

همچنین در خصوص حفاظت از اماکن حساس و یگان‌های نیروهای مسلح مقرراتی از جمله، قانون تعیین حریم حفاظتی، امنیتی، اماکن و تاسیسات کشور مصوب ۱۳۹۳ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۹۴ و همچنین آیین‌نامه پاسداری مصوب ۱۳۶۱ و قانون نحوه به کارگیری سلاح در موارد ضروری مصوب ۱۳۷۳ تصویب گردیده است. در این مقررات نحوه حفاظت از اماکن و محدوده امنیتی این مکان‌ها جهت پیشگیری از خطرات احتمالی الزاماتی را پیش‌بینی نموده است.

### **بند پنجم: نظارت دولتی**

نظارت دولتی به معنای کنترل و نظارت نهادهای دولتی در حوزه سیاست‌گذاری مقابله با جرایم علیه امنیت می‌باشد به عبارت دیگر نهادهای دولتی که براساس قانون تشکیل شده‌اند تصمیماتی پیشگیرانه اتخاذ نموده بدون اینکه وارد حوزه قانونگذاری گردد و

سایر دستگاه موظف به اجرای این تصمیمات می‌باشند. این نهادهای دولتی سیاست‌گذار عبارتند از شورای عالی امنیت ملی، شورای امنیت کشور، شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم، شورای عالی مبارزه با پول‌شویی و ستاد کنترل مجرمان حرفه‌ای

### الف: شورای عالی امنیت ملی

شورای عالی امنیت ملی، شورایی است که به منظور منافع ملی و پاسداری از انقلاب و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی به ریاست رئیس جمهور در کشور تشکیل می‌گردد. این شورا مهمترین وزنه تصمیم‌گیری در سیاست خارجی و امور دفاعی و امنیتی کشور محسوب می‌گردد. اعضای این شورا را مقامات عالی سیاسی، نظامی و اطلاعاتی تشکیل می‌دهد. مصوبات شورا پس از تایید رهبری قابلیت اجرایی دارد. براساس اصل ۱۷۶ قانون اساسی وظایف شورا عبارتند از:

۱- تعیین سیاست‌های دفاعی، امنیتی کشور در محدوده سیاست‌های کلی تعیین شده از طرف رهبری

۲- هماهنگ نمودن فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ارتباط با تدابیر کلی دفاعی - امنیتی

۳- بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی

شورای عالی امنیت ملی به تناسب وظایف خود، شوراهای فرعی از قبیل شورای دفاع و شورای امنیت کشور تشکیل می‌دهد. شورای هماهنگی اطلاعات به ریاست وزیر اطلاعات که براساس قانون تاسیس وزارت اطلاعات تشکیل شده نیز به عنوان هماهنگ‌کننده دستگاه‌های اطلاعاتی (جامعه اطلاعاتی کشور) تحت نظارت شورای عالی امنیت ملی قرار دارد و در چارچوب سیاست‌ها و تصمیمات شورای عالی امنیت ملی فعالیت می‌کند.

۳۰۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

### ب: شورای امنیت کشور

بر طبق قانون راجع به تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور ۱۳۶۲، شورای امنیت کشور به منظور بررسی جریانات و پیش آمدهای عمده و اساسی، امنیت داخلی و اتخاذ تصمیمات و تدابیر هماهنگ در جهت پیشگیری و مقابله با مسائل مربوط به آن شورای امنیت به مسولیت وزیر کشور تشکیل و عهده‌دار وظایف زیر خواهد بود

الف: جمع بندی و بررسی اخبار و گزارشات و تجزیه و تحلیل‌های مربوط به وقایع حساس امنیتی، سیاسی، اجتماعی کشور جهت بهره‌برداری سریع به منظور ترسیم وضع موجود و پیش‌بینی تحولات آتی

ب: برقراری ارتباط با شورای تامین استان‌ها و دریافت گزارشات نوبه‌ای از وضع امنیتی، سیاسی و اجتماعی هر استان

ج: مشخص نمودن سیاست‌های عام امنیت داخلی کشور در چهارچوب قوانین مصوب

د: تعیین حدود وظایف و اختیارات هر یک از ارگان‌ها و نهادها در رابطه با امنیت داخلی در چهارچوب وظایف قانونی آنها

ه: هم‌آهنگ نمودن موارد مشترک با شورای عالی دفاع

همچنین در استان‌ها و شهرستان‌ها شورای تامین تشکیل و وظائفی که بر شمردیم بر عهده دارند

پ: شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم

شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم به ریاست رئیس قوه قضائیه و نایب ریسی معاون اول رئیس جمهور و سایر اعضا از سه قوه و نیروهای مسلح تشکیل می‌گردد و بر طبق قانون پیشگیری از وقوع جرم سال ۱۳۹۴ عهده دار وظایف زیر می‌باشد

۱- تقسیم کار ملی در چهارچوب وظایف و ماموریت‌های قوای سه گانه کشور و اتخاذ تدابیر مناسب برای هماهنگی و توسعه همکاری بین دستگاه‌های مسئول در امر پیشگیری

پیشگیری وضعی و انتظامی از وقوع قتل سریالی..... ۳۰۹

۲- تعیین راهبردها، سیاست‌های اجرایی و برنامه‌های ملی پیشگیری از وقوع جرم در چهارچوب قوانین و سیاست‌های کلی نظام

۳- بررسی و تصویب برنامه‌های کلان برای گسترش فرهنگ، ایجاد زمینه‌های مشارکت مردم و نهادهای دولتی و غیر دولتی در امر پیشگیری از وقوع جرم و حمایت از آنها

۴- بررسی و اتخاذ تصمیم جهت شناسایی زمینه‌ها و علل وقوع جرم، کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارزیابی نتایج اجرای طرح‌ها و برنامه‌های ملی پیشگیری، سنجش و پیگیری عملکرد نهادهای مسئول در این زمینه

۵- اتخاذ سیاست‌های مورد نیاز در جهت حمایت از بزه‌دیدگان و محکومان و خانواده آنان و اصلاح و جامعه‌پذیری آنان از زندگی شرافتمندانه

#### ت: شورای عالی مبارزه با پول‌شویی

در قانون مبارزه با پول‌شویی<sup>۱</sup> مصوب ۱۳۸۶ جهت جلوگیری از استفاده از عواید حاصله از جرم و پنهان نمودن منبع مالی جرم و ارتباط آن با جرایم علیه امنیت (تامین

---

۱. ماده ۱- به منظور هماهنگ کردن دستگاه‌های ذیربط در امر جمع‌آوری، پردازش و تکمیل اخبار، اسناد و مدارک اطلاعات و گزارش‌های واصله تهیه سیستم‌های اطلاعاتی هوشمند شناسایی معاملات مشکوک و به منظور مقابله با جرم پول‌شویی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی به ریاست و مسئولیت وزیر امور اقتصاد و دارایی و با عضویت وزراء بازرگانی، اطلاعات، کشور و رئیس بانک مرکزی با وظایف ذیل تشکیل می‌گردد.

۱- جمع‌آوری و کسب اخبار و اطلاعات مرتبط، تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی فنی و تخصصی آن‌ها در مواردی که قرینه‌ای بر تخلف وجود دارد طبق مقررات

۲- تهیه و پیشنهاد آیین‌نامه‌های لازم در خصوص اجراء قانون به هیأت وزیران

۳- هماهنگ کردن دستگاه‌های ذیربط و پیگیری اجرای کامل قانون در کشور

۴- ارزیابی گزارش‌های دریافتی و ارسال به قوه قضائیه در مواردی که به احتمال قوی صحت دارد یا محتمل آن از اهمیت برخوردار است.

۵- تبادل تجارت و اطلاعات با سایر سازمان‌های مشابه در سایر کشورها در چهارچوب مفاد ماده ۱۱ نکته حائز اهمیت در آیین‌نامه‌های اجرایی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی دارای ضمانت اجرا بوده به موجب ماده ۴ همین قانون «کلیه آیین‌نامه‌های اجرایی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی پس از تصویب هیأت وزیران برای تمام اشخاص حقیقی و حقوقی ذیربط لازم‌الاجرا خواهد بود متخلف از این امر به تشخیص مراجع اداری و قضایی حسب مورد

۳۱۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

مالی تروریسم) اقداماتی از جمله جمع‌آوری و کسب اطلاعات، هماهنگ نمودن دستگاه‌های ذیربط، تبادل اطلاعات با سایر سازمان‌های مشابه در سایر کشورها و ارزیابی گزارش‌ها پیش‌بینی شده است. همچنین تمامی اشخاص، نهادها و دستگاه‌های مشمول قانون مبارزه با پول‌شویی مکلف گردیده‌اند جهت پیشگیری از تأمین مالی تروریسم اقداماتی نظیر شناسایی مراجعین هنگام ارائه خدمات و عملیات پولی و

---

به دو تا پنج سال انفصال از خدمت مربوط محکوم خواهد شد.» در ماده ۷ همین قانون کلیه اشخاص حقوقی و دفاتر اسناد رسمی و وکلای دادگستری و... مکلف می‌باشند که ارباب رجوع را احراز هویت نموده و گزارش‌ها اسناد و مدارک و معاملات مشکوک را به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی ارائه نمایند. و سوابق مربوط به شناسایی ارباب رجوع و سوابق حساب‌ها را نگهداری نمایند.

ماده ۱ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم: تهیه و جمع‌آوری وجوه و اموال به هر طریق چه دارای منشأ قانونی باشد یا نباشد جهت ارائه به افراد تروریست یا سازمان‌های تروریستی، تأمین مالی تروریسم بوده و جرم محسوب می‌گردد.

ماده ۱۳ «تمامی اشخاص و نهادها و دستگاه‌های مشمول قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۶ موظفند به منظور پیشگیری از تأمین مالی تروریسم اقدامات زیر را انجام دهند.

الف) شناسایی مراجعان هنگام ارائه خدمات و انجام عملیات پولی و مالی از قبیل انجام هرگونه دریافت و پرداخت، حواله وجه، صدور و پرداخت چک، ارائه تسهیلات، صدور انواع کارت دریافت و پرداخت یا صدور ضمانت نامه خرید و فروش ارز و اوراق گواهی سپرده، اوراق مشارکت قبول ضمانت و تعهد ضامنان به هر شکل از قبیل امضای سفته، برات و اعتبارات اسنادی و خرید و فروش سهام

ب) نگهداری مدارک مربوط به سوابق معاملات و عملیات مالی اعم از فعال و غیرفعال و نیز مدارک مربوط به سوابق شناسایی مراجعان حداقل به مدت ۵ سال بعد از پایان عملیات

ماده ۱۴- کلیه اشخاص مشمول قانون مبارزه با پول‌شویی موظفند گزارش عملیات مشکوک به تأمین مالی تروریسم را به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی موضوع ماده (۴) قانون مذکور ارسال کنند.

ماده ۱۵- شورای یاد شده موظف است گزارش‌های عملیاتی مشکوک موضوع این قانون را جهت سیر مراحل قانونی به مراجع ذیل ربط ارسال کند.

تبصره ۱: چنانچه هر یک از اشخاص مذکور از روی آگاهی و عمد یا برای کمک و تسهیل ارتکاب جرم وظایف مذکور را انجام ندهند معاون جرم محسوب می‌شوند و در صورتی که انجام این اعمال به دلیل اهمال و سهل‌انگاری باشد مرتکب حسب مورد به مجازات‌های مقرر اداری و انضباطی محکوم می‌شود.

تبصره ۲: اشخاصی که در راستای این ماده مبادرت به ارسال گزارش به مراجع ذیربط می‌کنند مشمول مجازات‌های مربوط به افشای اسرار اشخاص نمی‌باشند.

و در نهایت چنانچه تأمین مالی تروریسم به عملیات پول‌شویی منجر شود مرتکب حسب مورد به مجازات شدیدتر محکوم می‌شود

بانکی، نگهداری سوابق معاملات و عملیات مالی و گزارش عملیات مشکوک انجام دهند.

### ث: ستاد کنترل مجرمان حرفه‌ای

هدف از تشکیل ستاد کنترل مجرمان حرفه‌ای در اجرای بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی و سیاست‌های کلی قضایی و بند پ ماده ۶۷ و بند ت ماده ۱۱۷ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به منظور شناسایی، تشکیل بانک اطلاعاتی روزآمد، اطلاع از آخرین وضعیت حبس، رهایی و آزادی، اشراف اطلاعاتی و رسید اقدامات و سلب هرگونه تحریک و اقدامات سوء، پیشگیری از تکرار جرم و افزایش هزینه ارتکاب جرم مجدد در راستای اصلاح رفتارهای مجرمانه، مجرمان سابقه دار<sup>۱</sup>، حرفه‌ای<sup>۲</sup> و خطرناک<sup>۳</sup> و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌ها و نهادهایی که با این مجرمان در ارتباط هستند. طی دستورالعمل اجرایی از طرف رییس قوه قضاییه در مورخه ۹۷/۴/۲۶ ابلاغ گردیده است. لازم به ذکر است اعضای ستاد مذکور فقط مختص دستگاه عدالت کیفری نبوده بلکه یکی از اعضای ستاد، معاونت امنیتی و سیاسی استاندار می‌باشد. مرتکبان جرایم علیه امنیت به عنوان یکی از مصادیق جرایم مهم، که جزء مجرمان سابقه‌دار و خطرناک می‌باشند. از مهمترین وظایف ستاد کنترل مجرمان حرفه‌ای (کشوری، استانی و شهرستان)

۱- نظارت بر عملکرد واحدهای عملیاتی و اجرای کنترل مجرمان

۲- تبادل نظر در خصوص اقدامات بازدارنده

۳- پیگیری و اجرای مصوبات ستاد با لادستی (به ترتیب کشوری، استانی، شهرستانی)

---

<sup>۱</sup> مجرمان سابقه دار: مجرمی که بیش از یک فقره سابقه محکومیت قطعی به علت ارتکاب جرایم مهم دارد

<sup>۲</sup> مجرم حرفه‌ای: مجرمی که سه فقره یا بیشتر سابقه محکومیت قطعی کیفری در جرایم عمومی به علت ارتکاب همان جرم داشته یا از طریق ارتکاب جرم امرار معاش می‌کند

<sup>۳</sup> مجرم خطرناک: مجرمی که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی وی و کیفیت ارتکاب و نوع جرم ارتکابی، او را در مظان ارتکاب جرائم مهم در آینده قرار دهد (جرایم علیه امنیت یکی از مصادیق جرایم مهم می‌باشد)

۳۱۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۱- جمع‌آوری اخبار، اطلاعات و آمار و ارائه نظریات مشورتی و کاربردی، نحوه نظارت<sup>۱</sup>، کنترل<sup>۲</sup> و پایش<sup>۳</sup> مجرمان توسط ضابطان و ارائه به ستاد

۲- تشکیل بانک اطلاعاتی مشتمل بر کلیه اطلاعات و آمار مربوط به مجرمان

### نتیجه‌گیری و پیشنهادات

گرچه تعریفی از جرایم علیه امنیت توسط قانونگذار صورت نگرفته بلکه به صورت مصداقی و پراکنده به جرایم علیه امنیت پرداخته است و تفاوت این نوع جرایم با جرایم تروریستی و یا حتی جرم سیاسی از لحاظ ماهیتی به روشنی بیان نگردیده است. زیرا تفکیک این دو نوع جرایم (جرایم علیه امنیت و تروریسم) در رویکرد بازدارندگی توسط مقنن مؤثر می‌باشد، به عنوان نمونه تبلیغ علیه نظام موضوع ماده ۵۰۰ قانون تعزیرات ماهیتاً جرم امنیتی نمی‌باشد و حتی تردید در جرم‌انگاری این بزه وجود دارد. فلذا اصولاً از قلمرو جرایم علیه امنیت خارج می‌گردد و بحث بازدارندگی آن نیز مطرح نمی‌گردد و از طرفی تاکید مقنن در جرایم علیه امنیت بر پیشگیری وضعی می‌باشد تا پیشگیری اجتماعی، تاکید بر پیشگیری وضعی، در واقع ادامه رویکرد امنیت مدارانه سیاست کیفری می‌باشد. زیاده‌روی مقنن در پیشگیری وضعی سبب ترس از جرم در جامعه می‌گردد که خود به صورت غیرمستقیم باعث امنیتی شدن جامعه می‌گردد. فلذا پیشنهاد می‌گردد اولاً جرم‌انگاری جرایم علیه امنیت براساس مبانی مورد قبول اصول حقوق کیفری باشد و دوماً علاوه بر پیشگیری وضعی بر پیشگیری اجتماعی نیز مقنن توجه بیشتر نماید.

<sup>۱</sup>. نظارت: نظارت غیر محسوس بر اعمال و رفتار مجرمان و تحت نظر قرار دادن محل سکونت، اشتغال و تردد آنان

<sup>۲</sup>. کنترل: مجموعه اقدامات پیشگیرانه که در مراحل قبل و بعد از صدور حکم قطعی و قبل از اتمام محکومیت

مجرمان در بازه زمانی آزادی آنان، توسط ضابطان حسب دستور مقام قضایی

<sup>۳</sup>. پایش: مجموعه اقدامات پیشگیرانه که در مرحله بعد از اتمام محکومیت مجرمان، حسب ضرورت در چهارچوب

دستور مقام قضایی توسط ضابطان اعمال می‌گردد



### فهرست منابع

۱. اسماعیلی، مهدی، صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در قوانین ایران، مجله حقوقی دادگستری، ۱۳۹۵
۲. ابرندآبادی، علی حسین، تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقالات)، انتشارات میزان ۱۳۹۲
۳. توسلی زاده، توران، پیشگیری از جرایم اقتصادی، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۹۲
۴. توانا، نجفی، مختصر جرم شناسی، انتشارات سنجش، چاپ سوم، ۱۳۹۲
۵. کارگری، نوروز، درون مایه‌های تروریسم، انتشارات میزان، چاپ اول، ۱۳۹۱
۶. نیازپور، امیر حسین، اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران، مجله پژوهش حقوق کیفری، شماره ۶، ۱۳۹۳
۷. لازرژ، کریستین، برگردان علی حسین نجفی، ابرند آبادی، چاپ چهارم، نشر میزان، ۱۳۹۲.